

Türkiye Hayvancılığının Mevcut Durumu

Şenay Sarıca Zafer Ulutaş Aziz Şahin

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü, 60240, Tokat

Özet: Türkiye'deki hayvancılık sektörü son yıllarda önemli derecede değişmiştir. Kanatlı hayvan sektöründe oldukça önemli iyileşmeler sağlanmış olmasına karşın, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektörü benzer iyileşmeleri sağlayamamıştır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık sektöründeki gerilemenin sebepleri, damızlık hayvan materyalinin ve kaliteli yem kaynaklarının eksikliği, hastalıklara karşı korumanın yetersizliği, hayvancılık işletmelerinin kapasitesinin küçük ve organize olmaması, alt yapı yetersizliği, çiftçilerin eğitim düzeyinin düşük olması, pazarlama ve finans yetersizliği vb.'dir. Bu makalede Türkiye'deki hayvancılığın ve hayvansal ürünleri mevcut durumları dünyayla ve Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırılmış ve Türkiye hayvancılığının sorunları ve çözümüne yönelik öneriler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dünya ve Türkiye hayvancılığı, hayvansal kökenli ürünler, hayvancılığın sorunları

Animal Production in Turkey

Abstract: Animal sector in Turkey has changed considerably in the last few years. Although the most significant advancements have occurred in the poultry sector, the cattle and small ruminants sector could not achieve similar improvements. Reasons of the depression in the cattle and small ruminants sector are the lack of breeding animal materials and high quality feed sources, insufficient disease control, disorganized and small size of the animal farms, lack of infrastructure, poor education levels of agricultural workers, inadequate marketing and financing etc. In this paper, the levels of animal production and products in Turkey were compared with those observed in other regions of the world and European Union countries, and problems of the animal sector in Turkey and the strategies to their solutions were evaluated.

Keywords: Animal production in the World and Turkey, animal products, problems of animal production

1. Giriş

Tarımın bir kolu olan hayvancılık, tarımın diğer alanlarında ve ülke ekonomisinde gelişmeyi canlandırıcı etkiye sahip olması bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Dünya nüfusunun hızla artmasına paralel olarak her geçen gün insan beslenmesinde kullanılan gıda kaynaklarının daha verimli kılınması ve daha iyi değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Toplumun gıda güvencesini sağlamak, gelişme düzeyi ne olursa olsun her ülkenin temel politikaları arasında yer almaktadır. İnsan beslenmesinde önemli bir yere sahip olması nedeniyle toplumun hayvansal ürün ihtiyacının karşılanması gıda güvencesi politikasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Toplumun yeterli ve dengeli beslenmesinin sağlanması için hayvansal ürün miktar ve kalitesinin artırılması gerekmektedir. Dengeli beslenmenin temel koşullarından biri hayvansal proteinlerin yeterli düzeyde tüketilmesidir. İnsanların dengeli beslenmesi için günlük protein ihtiyacının en az % 35-40'ının hayvansal ürünlerden karşılanması gerekmektedir. Bu da ancak et, süt, yumurta ve bal gibi hayvansal kökenli protein kaynaklarının tüketilmesiyle mümkün

olmaktadır. Hayvansal ürünlerin tüketim düzeyinin artırılması için de hayvansal kökenli protein kaynaklarının üretim düzeyinin artırılması gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Türkiye hayvancılığının mevcut durumu ve hayvansal kökenli ürünlerin üretim düzeyi Dünya ve Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırmalı olarak ve yıllar itibariyle incelenecek, Türkiye hayvancılığının sorunları ve çözümüne yönelik öneriler ele alınacaktır.

2. Dünyada ve Türkiye'de Hayvancılığın Mevcut Durumu

Dünya Gıda Örgütü'nün (FAO) verilerine göre bugün dünya sığır varlığının yaklaşık olarak %0,77'sini oluşturan Türkiye, sığır varlığı (10 548 000 baş) bakımından 15 Avrupa Birliği ülkesi ile kıyaslandığında Fransa (20 281 000 baş) ve Almanya'dan (14 226 600 baş) sonra 3. sırada yer almaktadır. FAO 2002 yılı verilerine göre dünya manda varlığının %0,08'ini oluşturan Türkiye, manda varlığı (138 000 baş) bakımından Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırıldığında İtalya'dan (178 000 baş) sonra 2. sırada yer almaktadır (Anonim, 2002) (Çizelge 1).

Çizelge 1. 2002 Yılı İtibariyle Bazı Ülkelerin Büyükbaş, Küçükbaş ve Kanatlı Hayvan Varlıkları (Adet) ile Arı Kovanı Sayısı (Anonim, 2001a; 2002)

Ülkeler	Sığır	Manda	Koyun	Keçi	Kanatlı	Arı Kovanı
Amerika	96 700 000	-	6 685 000	1 250 000	2 034 650 000	2 515 000
Almanya	14 226 600	-	2 702 000	160 000	122 057 000	930 000
Avusturya	2 118 454	-	321 000	59 000	11 817 000	345 000
Belçika-Lük.	3 106 000	-	160 000	23 000	56 300 000	29 000
Danimarka	1 923 000	-	154 000	-	20 863 000	-
Finlandiya	1 025 379	-	95 884	6 607	5 766 000	44 000
Fransa	20 281 000	-	9 326 657	1 230 523	307 820 000	1 150 000
Hollanda	4 050 000	-	1 300 000	215 000	100 543 000	-
İngiltere	10 343 000	-	35 832 000	-	168 400 000	-
İrlanda	6 408 100	-	4 807 000	7 000	13 286 000	-
İspanya	6 411 000	-	24 300 624	3 114 034	129 202 000	1 900 000
İsveç	1 637 500	-	426 772	-	6 469 000	52 500
İtalya	7 068 000	178 000	10 952 000	1 327 000	125 000 000	900 000
Portekiz	1 399 000	-	5 478 000	565 000	42 000 000	300 000
Yunanistan	585 000	788	9 205 000	5 023 000	28 193 000	1 250 000
AB (15 Ülke)	80 780 033	178 788	105 060 937	11 730 164	1 137 716 000	6 900 500
Türkiye*	10 548 000	138 000	26 972 000	7 022 000	223 141 000	4 115 353
G.O.U.	1 039 697 290	166 536 136	664 450 536	711 923 813	12 582 368 000	38 708 873
G.U.	326 966 223	590 238	369 557 285	31 450 540	4 833 768 000	19 395 838
Dünya	1 366 663 520	167 126 374	1 034 007 820	743 374 353	17 416 136 000	58 104 711

G.U: Gelişmiş Ülkeler; G.O.U: Gelişmekte Olan Ülkeler

*Türkiye için FAO'nun 2002 yılı verileri DİE'nin 2001 yılına ait verileridir.

2002 yılı itibarıyla dünya arı kovanı varlığının %7,08'ini oluşturan Türkiye arı kovanı varlığı (4 115 353 adet) bakımından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında 1. sıradadır. Bununla beraber FAO 2002 yılı verilerine göre dünya kanatlı hayvan varlığının %1,28'ini oluşturan Türkiye, kanatlı hayvan varlığı (223 141 000 adet) bakımından AB ülkeleri ile kıyaslandığında Fransa'dan (240 000 000) sonra 2. sırada yer almaktadır (Anonim, 2002).

Türkiye, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bakımından ekolojik tarıma oldukça yatkındır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan beslemede kullanılan karma yemlerin yapısındaki yem maddelerinin üretiminde organik tarımın esaslarına uyulması durumunda organik hayvancılığın yapılmasına olanak sağlayabilir.

Çizelge 2. Yıllar itibarıyla Türkiye Hayvan Varlığındaki Değişimler (baş) (Anonim, 1977; Anonim, 1998; Anonim 2000: 2001a; Kutlu ve ark. 2003a)

Yıllar	Sığır (baş)	Manda (baş)	Koyun (baş)	Keçi (baş)	Kanatlı (adet)	Arı Kovanı (adet)
1928	6 934 000	795 000	13 632 000	12 106 000	-	-
1936	8 329 000	801 000	20 772 000	15 017 000	-	-
1940	9 759 000	947 000	26 272 000	16 896 000	-	-
1945	9 810 000	848 000	23 386 000	16 248 000	-	-
1950	10 123 000	948 000	23 082 000	18 464 000	-	-
1955	11 059 000	1 058 000	26 444 000	21 033 000	-	-
1960	12 435 000	1 140 000	34 463 200	24 632 200	29 939 000	1 487 400
1965	13 203 000	1 216 000	33 382 000	20 805 000	32 317 000	1 620 456
1970	12 756 000	1 117 000	36 471 000	19 483 000	35 634 000	1 815 962
1975	13 751 000	1 051 000	41 366 000	18 763 000	43 239 000	2 027 000
1980	15 894 000	1 031 000	48 630 000	19 043 000	63 360 000	2 348 000
1985	12 466 000	551 000	42 500 000	13 36 000	66 511 000	2 586 971
1990	11 377 000	371 000	40 553 000	10 977 000	102 262 000	3 428 442
1995	11 789 000	255 000	33 791 000	9 111 000	135 251 000	3 964 718
2000	10 761 000	146 000	28 492 000	7 201 000	264 451 000	4 115 353
2001*	10 548 000	138 000	26 972 000	7 022 000	223 141 000	4 115 353

* DİE'nin 2001 yılı verileridir.

Organik hayvancılığa da uygun olması nedeniyle büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığımızdaki sorunların çözülmesi durumunda hem iç tüketimin hem de komşu ülkelerin kırmızı et ihtiyaçları sağlıklı bir şekilde karşılanabilir.

Söz konusu avantajlarına karşın, Türkiye'nin büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yeterli olmasa da sürekli bir artış gösterirken, 1980 yılından sonra ani bir düşüş eğilimine girmiştir (Çizelge 2). Çizelge 2'den de görüldüğü üzere koyun, keçi ve manda varlığımızda önemli derecede bir düşüş söz konusudur. Koyun sayısındaki azalma mer'aların tahribatına, keçi varlığındaki azalma kamunun orman varlığının korunmasına yönelik çalışmalarına ve manda sayısındaki azalma ise ekonomik sebeplere dayanmaktadır

(Kutlu ve ark., 2003a). Ayrıca 1980 yılından itibaren büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığımızda gözlenen düşüş bu tarihten itibaren hayvan sayım yönteminin değişmiş olmasından da kaynaklanmaktadır.

Ancak kanatlı hayvan varlığımız yıllar itibariyle önemli derecede artmış özellikle 1980 yılından 2001 yılına kadarki dönemde tavuk varlığımızda %252,18 düzeyinde, arı kovani sayısında ise %75,27 düzeyinde bir artış olmuştur.

3. Hayvansal Kökenli Ürünlerin Üretimi

İnsanlarımızın yeterli ve dengeli beslenmesinde, hayvansal kökenli ürünlerin üretim ve tüketim düzeyleri hayati önem taşımaktadır. 2002 yılı itibariyle bazı ülkelerin hayvansal kökenli ürünlerinin üretim düzeyleri Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. 2002 Yılı İtibariyle Bazı Ülkelerin Hayvansal Kökenli Ürünlerinin Üretim Düzeyleri (Anonim, 2002)

Ülkeler	Toplam Süt Üretimi (ton)	Sığır başına süt üretimi (kg)	Toplam Kırmızı Et üretimi (ton)	Ortalama karkas ağırlığı (kg)	Toplam Kanatlı Eti Üretimi (ton)	Yumurta Üretimi (ton)	Bal üretimi	Kovan Başına Bal Üretimi (kg)
Almanya	28 037 000	6 281	5 483 151	308	892 000	870 000	22 000	23,66
Amerika	77 021 296	8 431	21 475 200	336	17 331 000	5 128 000	90 000	35,79
Avusturya	3 474 000	5 487	732 680	300	112 165	90 000	9 000	26,09
Belçika-Lüks.	3 650 000	-	1 405 240	-	417 000	196 000	14 000	48,28
Danimarka	4 590 000	7 344	1 914 395	245	218 340	81 134	-	-
Finlandiya	2 447 000	7 036	245 600	268	82 573	52 879	1700	38,64
Fransa	25 977 680	6 062	4 128 600	270	2 137 500	1 010 000	15 000	13,04
Hollanda	10 842 000	7 296	1 906 330	206	757 000	653 000	-	-
İngiltere	14 918 000	6 714	1 765 000	298	1 533 300	664 600	2 770	-
İrlanda	5 036 400	4 387	913 000	305	122 280	27 300	260	-
İsveç	3 226 000	5 991	433 700	202	103 322	94 000	1400	26,67
İspanya	7 056 000	5 470	3 896 489	256	1 042 000	677 600	32 000	16,84
İtalya	12 407 000	5 348	2 634 200	265	1 156 000	717 000	10 000	11,11
Portekiz	2 035 000	5 508	459 700	241	311 000	115 000	4 500	15,00
Yunanistan	1 920 045	4 706	317 000	214	145 373	110 000	14 000	11,20
AB (15)	125 616 125	6 105	26 235 085	275	9 029 853	5 358 513	114 030	16,53
Türkiye*	9 495 550	1 669	435 778	180	626 610	530 000	60 190	14,63
G.O.U.	245 372 381	1 032	95 544 102	167	39 485 471	34 947 080	478 226	12,36
G.U.	353 314 179	4 650	67 965 386	258	34 383 637	18 811 184	791 776	40,82
Dünya	598 686 560	2 236	166 712 427	204	73 869 108	53 758 263	1 270 002	21,86

G.U: Gelişmiş Ülkeler; G.O.U: Gelişmekte Olan Ülkeler

*Türkiye için FAO'nun 2002 yılı verileri DİE'nin 2001 yılına ait verileridir.

Çizelge 3'den görüldüğü üzere, Türkiye toplam süt üretimi ve kırmızı et üretimi bakımından dünya süt üretiminin ve kırmızı et üretiminin sırasıyla %1,59'unu ve %0,26'sini oluşturmakta olup, gerek toplam süt üretimi bakımından, gerekse de toplam kırmızı et üretimi bakımından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında 6. ve 12. sırada yer almaktadır. Çizelge 1 incelendiğinde görülmektedir ki; gelişmekte olan ülkelerin toplam sığır varlıkları gelişmiş ülkelerin sığır

varlığının 3 katı olmasına karşın, gelişmiş ülkelere ait toplam süt üretimi gelişmekte olan ülkelerin 1,5 katıdır. Türkiye'nin büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı ile bunlardan elde edilen et ve süt gibi hayvansal ürünlerinin üretim düzeyini incelediğimizde, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğimizde istenen üretimin elde edilmesi için hayvan sayısının artırılmasından ziyade, birim hayvan başına elde edilen verimin artırılması gerekmektedir. Çünkü sığır başına düşen ortalama süt üretimi

ve karkas ağırlığı bakımından AB ülkeleriyle ve dünyayla karşılaştırıldığında, Türkiye son sıralarda yer almaktadır.

Türkiye toplam kanatlı et üretimi ve yumurta üretimi bakımından AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında 7. sırada yer almasına karşın, kanatlı hayvan özellikle tavukçuluk sektörümüz son 20 yılda Avrupa ile yarışabilecek seviyeye ve teknolojik gelişime ulaşmıştır. Bal üretimi bakımından ise AB ülkeleri ile içerisinde 1. sırada yer almakta olup, kovan başına bal üretimi ise 14,63 kg'dır.

Yıllar itibarıyla Türkiye'nin hayvansal kökenli ürünlerinin üretim düzeyleri

incelendiğinde; hayvan sayısındaki azalmaya karşın az da olsa birim hayvan başına elde edilen verimin artırılmasıyla, Türkiye'de toplam süt üretimi 1980 yılında 5 502 000 ton iken, son 20 yılda %72,58 oranında bir artış göstererek 2001 yılında 9 495 550 tona ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde kanatlı eti ve yumurta üretiminde de sırasıyla %150,64 ve %156,37 oranında artış gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Türkiye'nin 1980 yılından 2001 yılına kadarki dönemde bal üretimi %139,13 düzeyinde artmıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Yıllar İtibarıyla Türkiye'nin hayvansal kökenli ürünlerinin üretim düzeyleri (Anonim, 1977; Anonim, 1998; Anonim, 2000; 2001a; Kutlu ve ark., 2003a)

Yıllar	Toplam Süt Üretimi (ton)	Toplam Kırmızı Et Üretimi (ton)	Kanatlı Eti Üretimi (ton)	Yumurta Üretimi (ton)	Bal Üretimi (ton)
1965	4 158 000	177 837	71 221	72 380	10 320
1970	4 303 000	219 042	104 221	95 700	14 889
1975	4 817 000	247 320	182 000	129 835	21 250
1980	5 502 000	204 380	250 000	206 736	25 170
1985	4 522 000	310 385	284 886	291 880	35 840
1990	9 618 000	506 995	415 000	384 930	51 286
1995	10 602 000	415 240	516 165	513 430	68 620
2000	9 793 000	491 497	660 916	675 400	61 091
2001*	9 495 550	435 778	631 376	528 750	60 190

* DİE'nin 2001 yılı verileridir.

4. Türkiye Hayvancılığının Sorunları

Hayvansal üretimde verim üzerine hayvanın genetik yapısı ve hayvanın içinde bulunduğu çevre koşulları olmak üzere iki önemli faktör etki etmektedir. Bu nedenle hayvancılıkta verimi artırmak için yüksek verimli hayvanların uygun çevre koşullarında barındırılmaları gerekmektedir (Kutlu ve ark., 2003a). Türkiye hayvancılığında gerek damızlık hayvan açısından gerekse de hayvanların beslenmesinde önemli rol oynayan kaliteli yem hammaddelerinin üretimi ve temini açısından oldukça ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar aşağıda sunulmuştur (Anonim, 2001a; Anonim, 2001b; Kutlu ve ark., 2003a, b).

4.1. Türkiye Hayvancılığının Genel Sorunları

- Özellikle büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde kaliteli damızlık hayvan üretimi Türkiye koşullarında yeterince yapılamamakta olup bu yönde üretim yapan işletme sayısı da oldukça yetersizdir. Ayrıca manda varlığımız ekonomik nedenlerle giderek azalmıştır. Koyunculuk ve keçicilik daha çok

ekstansif koşullarda yapılmakta olup koyun ve keçi yetiştiriciliği giderek azalmaktadır. Ayrıca kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde (et-yumurta tavuğu yetiştiriciliği) büyük ebeveyn ana ve baba hatları bakımından ithalata bağımlılık söz konusudur. Kısacası Türkiye hayvancılık sektörünün damızlık hayvan açısından yetersizliği bulunmaktadır.

- Hayvan beslemede kaliteli kaba yem ve karma yem kaynaklarının kullanılması, kaliteli hayvanlardan arzu edilen verimin alınabilmesi için ön koşullardan biridir. Ancak Türkiye hayvancılığı bu konuda ciddi sorunlar yaşamakta olup ülkemizde önemli derecede kaliteli kaba yem ve karma yem açığı bulunmaktadır.

- Hayvancılığın temel yem maddesini oluşturacak şekilde kaliteli kaba yem yetiştiriciliği ve silaj yapımı yeterince yaygınlaştırılmamıştır.

- Karma yem üretiminde kullanılan hammadde kaynakları yetersiz, kalitesiz ve pahalıdır. Ülkemizde karma yem sanayinde kullanılan yem maddelerinin ve yem katkı maddelerinin çoğunun yurt dışından ithal

edilmesi maliyeti yükseltmektedir. Özellikle yüksek süt verimli ineklerin beslenmesinde önemli rol oynayan karma yemin kalitesinin düşük olmasına karşın fiyatı oldukça yüksektir. Ayrıca yetiştiricinin süt ve etten kazancının çok sınırlı olması ve beslenme konusundaki eğitimsizliği de ülkemizde hayvan beslemede istenilen düzeyde kaliteli karma yemin kullanılmamasına yol açmaktadır.

- Karma yem üretiminde faaliyet gösteren yem fabrikalarının tam kapasite ile çalışmalarının yanı sıra karma yem endüstrisi ile ilgili yem yönetmeliği de günümüz karma yem sanayinin ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmiştir.

- Çayır-mer'a alanlarımız zamansız, düzensiz ve aşırı olatma nedeniyle yetersiz durumdadır.

- Türkiye'de hayvancılığın temel sorunlarından biri de; hayvan sağlığıyla ve salgın hastalıklarla ilgilidir. Uzun yıllardır hayvancılığımızda pek çok salgın hastalığın yaygın olmasının yanı sıra deli dana hastalığı da son zamanlarda hayvancılığımızı tehdit etmektedir. Özellikle Türkiye'ye kaçak hayvan girişinin yeterli düzeyde kontrol edilmemesi, belirli bir program ve plan dahilinde sağlık taramasının ve aşı uygulamalarının yapılmaması yani hastalıklara karşı korumanın yetersiz oluşu Türkiye hayvancılığının hayvan sağlığı açısından en önemli sorunlarını teşkil etmektedir.

-Hayvancılıkta ve yem sektöründe üretim planlamasının yetersizliği, hayvancılık işletmelerinin kapasitesinin küçük ve dağınık olması, altyapı noksanlığı, yetişmiş teknik eleman yetersizliği, pazarlama ve finans yetersizliği Türkiye hayvancılığının diğer önemli sorunlarını teşkil etmektedir.

4.1.1. Büyükbaş Hayvan (Sığır, Manda)

Yetiştiriciliğinin Sorunları

- Türkiye'nin büyükbaş hayvan varlığı, genetik değer açısından yetersiz olup, Türkiye sığır varlığının sadece %16,79'u yüksek verimli kültür ırkından, %44,03'ü kültür ırkı melezendinden ve geri kalan %39,18'i ise yerli sığır ırklarından oluşmaktadır (Ulutaş ve Şahin, 2003).

- 1928 yılında yasal düzenlemesi yapılarak başlatılan ıslah çalışmaları halen devam etmektedir. Ancak sığır varlığının genetik seviyesini yükseltmek için yapılan ıslah

çalışmalarının başarılı olması için öngörülen iller bazında hayvancılık envanterinin çıkarılması ve bundan elde edilecek bilgiler doğrultusunda ıslah çalışmalarının yönlendirilmesi gerçekleştirilememiştir. Veri toplama sisteminin yeterli boyutlarda kurulamamış olması nedeniyle de yapılan ıslah çalışmalarının sonuçlarını ve başarısını değerlendirmek için ancak tahminlere başvurulmaktadır. İşte bu olumsuzluklar, Türkiye'de ıslah çalışmalarının istenilen düzeylere ulaşamamasına yol açmıştır.

- Sığır popülasyonunun genetik seviyesini yükseltmek için uygulanan yapay tohumlama çalışmalarında döl kontrolünden geçmemiş boğalardan elde edilen spermalar kullanıldığı için istenilen düzeyde başarı sağlanamamıştır.

- Türkiye'de döl kontrolü yapmaya olanak sağlayacak uluslararası standartlara uygun yeterli kapsamda soy kütüğü ve verim kontrolleri sistemi henüz kurulamamıştır.

- Spermaları ithal edilen boğaların damızlık değerlerine ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmadığından ve yeterli veri tabanı oluşturulmadığından, ithal edilen spermaların da popülasyonun genetik seviyesini ne şekilde etkilediği bilinmemektedir.

- Özellikle sığırcılığın geliştirilmesi amacıyla yurt dışından ithal edilmiş olan hayvanların damızlık değerlerinin düşük olmasının yanı sıra bu hayvanları devlet kredisi ile satın alan işletme sahiplerinin eğitim düzeylerinin de düşük olması, hayvanların kötü bakım ve besleme koşullarında tutulmasına ve sonuç olarak başarısızlığa yol açmıştır.

- Damızlık hayvan borsası kurulamamış olup, damızlık hayvan için taban fiyat uygulaması da bulunmamaktadır. Türkiye'de kaliteli damızlık hayvan üretimi yeterli düzeyde ve örgütlü bir şekilde yapılamamaktadır. Ayrıca damızlık hayvan üretimine yönelik faaliyet gösteren işletme sayısı çok azdır.

- Türkiye'de etçi sığır ırkları bulunmamakta; et üretimleri mecburi kesimlerin yanı sıra süt sığırları yetiştiriciliğinde ihtiyaç fazlası erkek ve dişi hayvanların kesilmesiyle sağlanmaktadır. Ayrıca sığır besisi konusunda uzmanlaşmış işletme sayısı da oldukça sınırlıdır. Besiye alınacak sığırların fiyatlarının oldukça yüksek ve temininin güç olmasının yanı sıra besinin göreceli olarak pahalı olan karma yeme dayalı olarak yapılması besiciliğin önemli sorunlarından.

- Türkiye’de sığır yetiştiriciliği genellikle küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmakta olup, hayvan barınaklarının büyük bir çoğunluğu kültür ırkı hayvanlar için elverişsiz yetiştirme koşullarına sahiptir. Ayrıca üretimden satışa kadarki dönemde sığır yetiştiricilerinin çıkarlarını koruyacak ve savunacak Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği şeklinde organizasyonlar da bulunmamaktadır.

- Ekonomik nedenlerle Türkiye’de yetiştirilen manda sayısında azalma olmuş ve buna paralel olarak mandanın et ve süt üretimindeki payı da oldukça azalmıştır.

4.1.2. Küçükbaş (Koyun, Keçi) Hayvan Yetiştiriciliğinin Sorunları

- Türkiye’de koyun yetiştiriciliği büyük ölçüde mer’aya dayalı olarak yürütülmektedir. Mer’a alanlarının giderek daralması ve verimsizleşmesi sektörün önemli sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

- Koyun ve keçi yetiştiriciliğinde nitelikli damızlık hayvan üretimi yetersizdir. Ayrıca koyun ve keçi yetiştiriciliği daha çok küçük aile işletmelerinin elindedir ki; bu durum işletmelerin ucuz girdi sağlamasını sınırlandırmakta ve pazarlama olanaklarını güçleştirmektedir.

- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde son yıllarda meydana gelen değişim, yetiştiricileri daha verimli hayvanlarla çalışmaya teşvik etmiş ve bu durum sektörde bilinçsiz fakat yoğun bir melezleme çalışmasının yapılmasına yol açmıştır. Bu da çok önemli ve özel niteliklere sahip yerli genotiplerin bir bölümünün tamamen yok olmasına neden olmaktadır.

- Koyun ve keçi yetiştiriciliğinde esas itibariyle yem sorunu yaşanmaktadır. Koyun ve keçi yetiştiriciliğinde yetersiz ve dengesiz beslenme, verimi olumsuz yönde etkilediği gibi bazı beslenme hastalıklarının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca erken kuzu kesimi sorunu da tam olarak çözülememiştir.

- Ankara keçisi yetiştiriciliğinden sağlanan gelirlerin masrafları karşılayacak seviyede olmaması, sektörün gerilemesine ve Ankara keçisi varlığının çok hızlı bir şekilde azalmasına yol açmıştır. Tiftik kalitesinin gerilemesi ve elde edilen tiftiğin talep doğrultusunda standart gruplara ayrılması, tekstil sanayisinin ithalata yönelmesine neden olmuştur.

4.1.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliğinin

Sorunları (Et-Yumurta Tavukçuluğu)

- Türkiye’de piliç eti ve yemeklik yumurta üretimi; damızlıkçı-kuluçkacı işletmeler tarafından yurt dışından satın alınan ebeveyn hatlarına ait günlük civcivlerin büyütülüp çiftleştirildikten sonra kuluçkahanelerde elde edilen civcivlerin bayiler kanalıyla üretici ticari firmalara satışıyla gerçekleştirilmektedir. Büyük ebeveyn işletmelerinde ise; dış alım büyük ebeveyn ana ve baba hatları şeklinde yapılmakta ve onlardan ebeveynler elde edilmektedir. Kısaca damızlık materyal açısından da dışa bağımlılık söz konusudur.

- İleri teknoloji kullanılarak üretilen çeşitli ürünler (aşı, antibiyotik, biyolojik ve kimyasal etkin maddeler, yem katkı maddeleri, büyütme faktörleri vb.), kümes, kuluçkahane, yem fabrikası ve kesimhane ekipmanları da büyük ölçüde ithal edilmektedir.

- Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinde ithalata bağımlılığın yanı sıra yetişmiş teknik eleman eksikliğinden kaynaklanan ekonomik kayıplar da eklendiğinde üretim maliyeti önemli ölçüde artmakta ve bu durum uluslararası rekabet şansının kaybedilmesine yol açmaktadır.

- Yumurta üretiminde ise arz-talep dengesizlikleri ile yumurta fiyatlarındaki istikrarsızlık, üreticileri çoğu kez maliyetin altında ürünü satmak zorunda bırakmaktadır ki; bu da yumurta üretiminde en önemli dar boğazı oluşturmaktadır.

4.1.4. Arı Yetiştiriciliğinin Sorunları

- Arı yetiştiriciliğinde ise ana arı yetiştiriciliğinin yeterince yapılamaması ve ana arının gençleştirilememesi nedeniyle yaşlı ana arıların kullanılması, koloni sayısının azalmasına ve koloni başına bal veriminin düşmesine yol açmaktadır.

- Ayrıca arı yetiştiriciliğinde kireç hastalığı ve Amerikan yavru çürüklüğü vb. salgın hastalıkların yaygın olması ve bu hastalıkların önlenememesi koloni sayısının ve bal üretiminin azalmasına yol açmıştır.

5. Hayvancılığın Sorunlarının Çözümüne

Yönelik Öneriler

Bugünkü yapısı ile Türkiye hayvancılığının gelecekte beklenen tüketici taleplerini karşılaması mümkün değildir. Aday ülke konumunda olan Türkiye, AB’ne üye olması halinde bu ülkelerin, hayvansal kökenli

protein kaynakları bakımından açık pazar haline dönüşecektir. Bunu önlemek amacıyla alınması gereken önlemleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- İslah programları kapsamında soy kütüğü ve verim kontrolü çalışmalarını yaygınlaştırılmalıdır.

- Kaliteli damızlık sığır üretimine ilişkin benzer çalışmalar, önemli koyun ve keçi ırklarımız ile kanatlı hayvan türleri üzerinde de en kısa sürede başlatılmalı ve sürdürülmelidir.

- Yerli sığır ırkları üzerinde ıslah çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Bu amaçla kültür ırkı sığırlar ile melezleme çalışmalarına başvurulmalı ve melezleme çalışmalarında doğal ve suni tohumlama uygulamalarından yararlanılmalıdır.

- Yapay tohumlama çalışmalarında denenmiş boğaların spermalarından yararlanılmalı, spermaları kullanılacak boğalar yurt içinde uygulanan ıslah programlarında yetiştirilmiş olmalı, sperma ithalatı, ıslah programlarının ihtiyacına göre ve zorunlu kalınması durumunda yapılmalı, ithalat yetkisi ve sorumluluğu ıslah programlarını yürütecek olan yetiştirici örgütlerine veya tamamen özel sektöre ait olmalıdır.

- Türkiye'nin her tarafından alıcı ve satıcının direk olarak ulaşabileceği Merkez Birlik kontrolünde "Damızlık Hayvan Borsası" kurulmalıdır.

- Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliklerine özerk ve etkin bir yapı kazandırılarak yaygınlaştırılmaları sağlanmalıdır.

- Damızlık hayvan üretimi için verilecek destek ve krediler sadece birlik üyelerine kullanılmalı ve sertifikalı damızlık üretimi sadece birlik üyeleri tarafından yapılmalıdır.

- Sayıları ve ekonomik önemi hızla azalan manda yetiştiriciliğinin en azından bazı bölgelerde korunmasına ve ihtiyacı karşılayacak düzeyde geliştirilmesine çalışılmalıdır.

- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde ise; mevcut doğal çayır-mer'aların ıslahına çalışılmalı, ancak ağır ve düzensiz otlatma nedeniyle ıslahı mümkün olmayacak şekilde bozulmuş mer'a alanlarında yapay mer'alar oluşturulmalıdır.

- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde bazı bölgelerde erken kuzu kesimini önleyecek tedbirler alınarak ürün kaybı, bazı bölgelerde ise geç kesimi önleyecek tedbirler alınarak kaynak israfı önlenmelidir.

- Türkiye'de, koyun yetiştiriciliğinde. Ankara ve Kıl keçisi yetiştiriciliğinde ıslah ve üretim stratejileri öncelikle makro düzeyde oluşturulmalı ve bu yönde çalışmalar başlatılmalıdır.

- Türkiye tavukçuluğu damızlık bakımından ithalata bağlı olduğundan bu sorunun çözümü için damızlık elde etmeye yönelik çalışmalara hız verilmelidir. Bu konuda kamu ve özel sektörün iş birliği özendirilmelidir.

- Tavukçulukta ürün maliyetini düşürücü sübvansiyonlar sağlanarak ihracat özendirilmeli ve üretici örgütlenmesi teşvik edilmelidir.

- Türkiye'de tavukçuluk entegrasyonlarının teşviki ve yem maliyetinin düşürülmesi için prim sistemleri uygulanmalı; yetiştirme, işleme, muhafaza, iç ve dış pazarlama aşamalarında Avrupa Birliği normları kriter olarak alınmalıdır.

- Hayvan beslemede kullanılan her türlü kaliteli kaba ve kesif yem ile silaj üretimine yönelik çalışmalar devlet tarafından ekonomik olarak desteklenmeli ve çiftçiye tohum yardımı yapılmalıdır.

- İthalata bağımlılığı azaltmak amacıyla mısır, soya küspesi, balık unu vb. yem maddelerine alternatif olabilecek enerji ve protein kaynağı yem maddelerinin karma yem üretiminde kullanılması teşvik edilmelidir.

- Karma yemde ve yem nitelikli endüstri yan ürünlerinde %8 olan KDV oranı %1'e düşürülmelidir.

- Kaliteli karma yem üretimine ve yem maddelerinin teminine olanak verecek "Yem Tescil ve Kontrol Daire Başkanlığı" kurulmalıdır.

- Türkiye içerisine kaçak hayvan girişleri titizlikle kontrol edilmeli ve yurt dışından hayvan alımları kontrol altına alınmalıdır. Veteriner hekimler sahada aktif olarak görevlendirilmeli, belirli aralıklarla hayvanlarda sağlık taramaları yapılarak hastalıktan koruma uygulamaları yapılmalı; hastalıklı hayvanlar belirlenmeli ve hastalıklarla mücadele için gerekli aşılama programları uygulanmalıdır.

- Hayvan hastalıklarıyla mücadele için ülke genelinde hastalıkların teşhisine, kontrolüne ve önlenmesine yönelik olarak hizmet veren etkin teşhis ve kontrol laboratuvarları kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

- Arı yetiştiriciliğinde ise damızlık ana arı yetiştiriciliğinin ilgili bakanlık kuruluşları ile

sözleşmeli olarak yapacak arıcı kuruluşların denetimine alınması ve Türkiye'nin kara ve kıyı ekolojilerine uyumlu hatların geliştirilmesi sağlanmalıdır.

- İl ve ilçelerdeki gezginci arıcıların kayıtlarının tutulması ve yerel birlikler, şirketler veya dernek kurmaları özendirilmeli ve desteklenmelidir.

- Hastalık ve zararlılarla mücadelede tanı yapacak, ilaç denemelerini gerçekleştirecek, etkili ilaçların kullanılma şekillerini ve zamanını arıcılara aktaracak bakanlık denetiminde bölgesel laboratuvarlar hizmet vermelidir.

- Hayvancılığın geliştirilmesi için, yetiştiricilerin pazarlama birlikleri kurmaları ve kooperatifleşmeleri sağlanarak pazarlama sorunlarının çözümüne gidilmelidir.

6. Sonuç

Toplumdaki insanların yeterli ve dengeli beslenmeleri için gerekli olan ve hayvansal

protein ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynayan hayvancılığımızın sorunlarının çözümü için; kaliteli ve sertifikalı damızlık üretimine hizmet edecek damızlık hayvan birliklerinin kurulması ve yaygınlaştırılması, suni tohumlama çalışmalarının bu birliklerin kontrolünde ve yetişmiş teknik elemanlar tarafından yapılması, merkez birlik kontrolünde damızlık hayvan borsasının oluşturulması, kaliteli kaba ve kesif yem üretiminin devlet tarafından maddi olarak desteklenmesi, tohum yardımının yapılması ve yem borsasının oluşturulması, hayvan hastalıklarıyla mücadele için ülke genelinde etkin teşhis ve kontrol laboratuvarlarının kurulması ve yaygınlaştırılması, pazarlama sisteminin etkinleştirilmesi, hayvancılığı destekleme ve geliştirme çalışmalarının Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalar göz önünde bulundurularak düzenlenmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Anonim, 1977. Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 1998. 1979-1998 Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2000. 1981-2000 Tarım İstatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2001a. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Anonim, 2001b. Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu. DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Anonim, 2002. FAO İstatistikleri. <http://www.fao.org>
- Kutlu, H.R., Gül, A. ve Görgülü, M., 2003a. Türkiye Hayvancılığının Sorunları ve Çözüm Yolları; I. Damızlık Hayvan-Kaliteli Yem. Yem Magazin Dergisi, 34, 40-46.
- Kutlu, H.R., Gül, A. ve Görgülü, M., 2003b. Türkiye Hayvancılığının Sorunları ve Çözüm Yolları: II. Hayvan Sağlığı, Salgın Hastalıklar, Örgütlenme ve Üretim Planlaması. Yem Magazin Dergisi, 35, 43-45.
- Ulutaş, Z. ve Şahin, G., 2003. Tokat İli Hayvancılığının Mevcut Durumu. Ziraat Mühendisliği Dergisi, 32-37.